

Michał Polakowski, Wiesław Lenkiewicz

**PIERWSZE OBSERWACJE „GĘSI GRENLANDZKIEJ”
ANSER ALBIFRONS FLAVIROSTRIS W POLSCE I PROBLEMATYKA
TERENOWEJ IDENTYFIKACJI TEGO PODGATUNKU
GĘSI BIAŁOCZELNEJ *ANSER ALBIFRONS***

Michał Polakowski, Wiesław Lenkiewicz. The first records of Greenland White-fronted Goose *Anser albifrons flavirostris* in Poland and the field identification of this subspecies of the White-fronted Goose *Anser albifrons*.

Abstract. In the years 2004-2012, a total of five Greenland White-fronted Geese *Anser albifrons flavirostris* were found in Poland for the first time. The birds were seen in the Biebrza Basin (3 records) and in the Barycz Valley (2 records). All records were accepted by the Polish Avifaunistic Commission. Observations of the Greenland White-fronted Geese are regular (rare) in western part of Europe and accidental in Poland, but the number of records increases here in accordance with birdwatchers being more interested in observing geese, and better optical equipment used in recent years. As a result, we expect more records of this subspecies of White-fronted Goose in the nearest future. Diagnostic details are also given in the paper.

Abstrakt. W latach 2004-2012, po raz pierwszy w Polsce, stwierdzono łącznie pięć „gęsi grenlandzkich” *Anser albifrons flavirostris*. Ptaki widziano w Kotlinie Biebrzańskiej (3 stwierdzenia) i Dolinie Baryczy (2). Wszystkie obserwacje zostały zaakceptowane przez Komisję Faunistyczną PTZool. Stwierdzenia „gęsi grenlandzkiej” są regularne (rzadkie) w zachodniej Europie i sporadyczne w Polsce, a liczba obserwacji rośnie wraz ze wzrostem zainteresowania gęsiami wśród obserwatorów oraz polepszeniem się obecnie używanego przez nich sprzętu. W rezultacie można spodziewać się zwiększenia liczby stwierdzeń „gęsi grenlandzkiej” w najbliższej przyszłości. W pracy przedstawiono także problematykę terenowej identyfikacji tej formy gęsi białoczelną *Anser albifrons*.

W latach 2004-2012 stwierdzono w Polsce pięć pierwszych pojawów „gęsi grenlandzkiej” *Anser albifrons flavirostris*. W dniach 6 III 2004 i 25 II 2011, w trakcie obserwacji ptaków koło wsi Osiek (pow. trzebnicki, woj. dolnośląskie) w Dolinie Baryczy widziano pojedyncze dorosłe osobniki (WL). Kolejne trzy stwierdzenia tego podgatunku gęsi białoczelną *Anser albifrons* miały miejsce w Kotlinie Biebrzańskiej. W dniu 4 IV 2011 koło Złotorii nad Narwią (pow. białostocki, woj. podlaskie) stwierdzono drugorocznego osobnika (G. Grygoruk). W 2012 roku obserwowano dwie kolejne „gęsi grenlandzkie”. W dniu 26 III 2012 drugoroczny osobnik przebywał

w dolinie Narwi koło Zajek (pow. białostocki, woj. podlaskie), a 24 IV 2012 widziano dorosłą „gęś grenlandzką” na polu koło Okrasina w dolinie Biebrzy (pow. grajewski, woj. podlaskie) (MP). Obserwowane osobniki stwierdzano najczęściej w większych stadach gęsi ($M_{med} = 1017$ os.), w towarzystwie gęsi białoczelnych *Anser albifrons albifrons* i zbożowych *Anser fabalis*, w niektórych przypadkach także nielicznych gęgaw *Anser anser* i bernikli białolicych *Branta leucopsis*, a w Dolinie Baryczy i nad Biebrzą w roku 2011 – każdorazowo także z pojedynczymi gęsiami krótkodziobymi *Anser brachyrhynchus*. Jedynie obserwacja z dnia 24 IV 2012 dotyczyła osobnika w grupie poniżej 100 gęsi, co wiąże się zapewne z końcowym etapem przelotu gęsi na tym terenie (Polakowski *et al.* 2011). Wszystkie wymienione obserwacje „gęsi grenlandzkich” zostały udokumentowane (fotografie lub nagrania video) i uzyskały akceptacje Komisji Faunistycznej PTZool.

Identyfikacja gęsi grenlandzkiej w warunkach terenowych

Większość publikacji dotyczących identyfikacji „gęsi grenlandzkiej” traktuje ten temat dosyć lakonicznie (np. Cramp i Simmons 1977, Kear 2005). Ze względu na dużą zmienność osobniczą gęsi białoczelnych i podobieństwo do przedstawicieli formy nominatywnej, podgatunek „grenlandzki” jest trudny w identyfikacji, zwłaszcza gdy przebywa w dużym stadzie innych gęsi lub warunki obserwacji nie są sprzyjające. „Gęś grenlandzka” jest nieco większa i bardziej korpulentna od gęsi białoczelnej z podgatunku nominatywnego, ma od niej dłuższą szyję oraz nieco masywniejszy i dłuższy dziób. Wielkość i kolor dzioba należą do najlepiej dostrzegalnych cech tego podgatunku. Dziób jest zazwyczaj pomarańczowy lub pomarańczowo-żółtawy (fot. 1) z białym paznokciem u ptaków dorosłych i czarniawym u osobników młodych, w czym podobny jest do barwy nóg. W miarę możliwości, pomocne jest porównanie jego koloru z tym, jaki występuje u często obserwowanych jednocześnie gęsi z podgatunku nominatywnego. Cecha ta uznawana jest za jedną z najważniejszych przy oznaczaniu tego podgatunku w warunkach terenowych, choć zdarzają się także nietypowo ubarwione „gęsi grenlandzkie”, u których dziób może mieć barwę różową (Svensson *et al.* 2012). Do pewnego oznaczenia podgatunku niezbędne jest dostrzeżenie kompletu cech diagnostycznych. Poza kolorem dzioba, „gęś grenlandzka” charakteryzuje się ogólnie ciemniejszym niż białoczelna ubarwieniem, a na wierzchu płaszcza zwykle niemal niezauważalne są jaśniejsze zakończenia piór okrywowych, wyraźnie zaznaczone u ptaków z podgatunku nominatywnego (fot. 2). Lotki trzeciorzędowe mają mało wyraźne, wąskie krawędzie jasnego koloru (Sybley 2010). Ogólny ton ubarwienia „gęsi grenlandzkiej” jest ciemnobrązowy z jednolicie ciemną głową, szyją i pierśią. Biała plama na czole u osobników dorosłych nie jest mocno rozwinięta i nie zachodzi na szczyt głowy (fot. 1), u młodych ptaków (w pierwszym roku życia jesienią lub w drugim – wiosną) pojawia się podczas pierwszej zimy. Ponadto, u dorosłych osobników ciemne plamy na brzuchu są wyraźniej zaznaczone niż u gęsi białoczelnej, a rysunek ten staje się ciemniejszy późną zimą (Kristiansen *et al.* 1999). W związku z tym obserwowane wiosną dorosłe „gęsi grenlandzkie” nadal mają

bardzo wyraźnie zaznaczone, ciemne pasy na brzuchu w porównaniu do tych, które można spotkać późną jesienią. U ptaków młodych, podobnie jak u gęsi białoczelnej, rysunek na brzuchu nie występuje lub jest słabo zaznaczony (Cramp i Simmons 1977). Ważny przy oznaczaniu tego podgatunku jest wygląd ogona. U „gęsi grenlandzkiej” ma on szeroki i ciemny pas przedkońcowy, który jest wąsko i jasno zakończony (fot. 2). U gęsi białoczelnej ciemny pas przedkońcowy jest wyraźnie mniej rozległy, a jasne zakończenie ogona – znacznie szersze. Zarówno pomiędzy obiema płciami, jak i klasami wiekowymi, na zimowisku stwierdzono istotne różnice w wielkości (Fox i Stroud 2002): samce były większe od samic, a dorosłe osobniki większe od młodych. Cechy te wydają się być jednak trudne do dostrzeżenia w terenie i, szczególnie w przypadku dymorfizmu płciowego, niemożliwe do identyfikacji bez wykonania stosownych pomiarów. Niemniej jednak, dorosłe osobniki widziane w Polsce były relatywnie duże w porównaniu do gęsi białoczelnych, a młode „gęsi grenlandzkie” były bardziej zbliżone rozmiarami do widzianych jednocześnie gęsi białoczelnych.

Dyskusja

„Gęś grenlandzka” zasiedla Grenlandię na obszarze pomiędzy Nuuk (64°N) a Upernavik (73°N), a latem przemieszcza się jeszcze bardziej na północ w rejon Quanaq (77°N) (Madsen *et al.* 1999). Z łęgowisk na północy migruje jesienią przez Islandię na zimowiska położone w Irlandii, Szkocji i północno-zachodniej Wielkiej Brytanii (Madsen *et al.* 1999, Kear 2005, Fox *et al.* 2010, Mitchell *et al.* 2010). Trend liczebności tego podgatunku po roku 1999 określany jest jako malejący (Fox *et al.* 2010). Według różnych źródeł, aktualnie maksymalna liczebność tego podgatunku jest oceniana na zimowisku na 23-24 tysiące osobników (Fox *et al.* 2010, Mitchell *et al.* 2010), a zmniejszenie się liczebności zimujących w Wielkiej Brytanii „gęsi grenlandzkiej” związane jest z odstrzałem tych ptaków do 2006 roku oraz niskim sukcesem rozrodu, który spowodowany jest głównie zmianami klimatycznymi (Boyd i Fox 2008, Mitchell *et al.* 2010). Ze względu na istotny spadek liczebności, podgatunek ten zakwalifikowany został do Załącznika I Dyrektywy Ptasiej (Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, 26.1.2010), a jego status uznawany jest za niekorzystny w Europie (Birdlife International 2012, Stroud *et al.* 2012). „Gęś grenlandzka” dosyć regularnie zalatuje do Holandii (Ovaa *et al.* 2010) i Niemiec (Deutsche Seltenheitenkommission 2009), choć dalej na wschód od Polski nie była dotąd rejestrowana – nie stwierdzono jej np. na Litwie, mimo lokalnych skupień wielotysięcznych stad gęsi migrujących na syberyjskie łęgowiska (J. Morkunas *in litt.*). Obserwacje w Polsce skupiają się w kluczowych ostojach gęsi w kraju, gdzie zarówno w Dolinie Baryczy (w okresie luty-marzec), jak i Biebrzy (marzec-kwiecień) corocznie koncentrują się wielotysięczne stada gęsi białoczelnych i zbożowych, a w ostatnich latach ptaków jest istotnie więcej niż miało to miejsce dawniej (Ławicki *et al.* 2010, Polakowski *et al.* 2011, Ławicki *et al.* 2012, Wuczyński *et al.* 2012). Duże koncentracje pospolitych, migrujących tędy gęsi przyciągają

osobniki rzadszych gatunków, co zostało już opisane w Kotlinie Biebrzańskiej m.in. na przykładzie gęsi krótkodziobej *Anser brachyrhynchus* i bernikli rdzawoszyjei *Branta ruficollis* (Polakowski 2008, 2010). Pojawy „gęsi grenlandzkiej” należy uznać za dorys przypadkowe, kiedy pojedyncze osobniki reprezentujące cechy tego podgatunku przyłączają się do migrujących stad pospolitych gęsi. Podobne przyczyny upatruje się w pojawach bernikli rdzawoszyich na Nizinie Północnopodlaskiej (Polakowski 2010), czy w obserwacjach łabędzi czarnodziobych *Cygnus columbianus bewickii* migrujących w stadach łabędzi krzykliwych *Cygnus cygnus* (Rees 2006). Istotnym czynnikiem powodującym aktualnie rosnącą liczbę obserwacji rzadkich gatunków i podgatunków gęsi (w tym „grenlandzkiego”), jest rosnące zainteresowanie tą grupą ptaków wśród obserwatorów, rosnący poziom wiedzy diagnostycznej umożliwiający skuteczną identyfikację rzadkich ptaków oraz dostępność coraz lepszego sprzętu optycznego i możliwość dokumentacji takich obserwacji. Efektem wzrostu zainteresowania tą grupą ptaków jest czasami radykalna zmiana statusu niektórych gatunków, co w Polsce wyraźnie widać na przykładzie gęsi krótkodziobej – do niedawna uważanej za gatunek pojawiający się skrajnie rzadko, a obecnie regularnie notowany w dużych stadach gęsi (Tomiałojć i Stawarczyk 2003, Polakowski 2008, Wylegała i Krąkowski 2010). W efekcie wymienionych czynników, w najbliższych latach można spodziewać się kolejnych obserwacji „gęsi grenlandzkiej” w kraju.

Jesteśmy bardzo wdzięczni Łukaszowi Ławickiemu, Katarzynie i Krzysztofowi Stępniewskim oraz Przemysławowi Wylegale za cenne uwagi do pierwszej wersji artykułu, Grzegorzowi Grygorukowi za informacje dotyczące jego obserwacji „gęsi grenlandzkiej”, a Juliusowi Morkunas za dane dotyczące gęsi na Litwie. Za korekty w anglojęzycznym streszczeniu i tytule dziękujemy Agnieszce Piróg.

Literatura

- BirdLife International 2012. *Species factsheet: Anser albifrons*. IUCN Red List for birds. Downloaded from <http://www.birdlife.org> on 07/06/2012.
- Boyd H., Fox A. D. 2008. *Effects of climate change on the breeding success of White-fronted Geese Anser albifrons flavirostris in west Greenland*. *Wildfowl* 58: 55-70.
- Cramp S., Simmons K. E. L. (Eds.). 1977. *Handbook of the birds of Europe, the Middle East and North Africa: The birds of the Western Palearctic*. Vol. II. Oxford.
- Deutsche Seltenheitenkommission. 2009. *Seltene Vögel in Deutschland von 2006 bis 2008*. *Limicola* 23: 257-334.
- Kear J. (eds.). 2005. *Ducks, Geese and Swans. Bird Families of the World XVI*. Oxford University Press, Oxford and New York.
- Fox A. D., Stroud D. A. 2002. *The Greenland White-fronted Goose Anser albifrons flavirostris*. *BWP Update* 4,2: 65-88.
- Fox A. D., Ebbsing B. S., Mitchell C., Heinicke T., Aarvak T., Colhoun K., Clausen P., Dereliev S., Faragó S., Koffijberg K., Kruckenberg H., Loonen J. J. E.,

- Madsen J., Mooij J., Musil P., Nilsson L., Pihl S., van der Jeugd H. 2010. *Current estimates of goose population sizes in western Europe, a gap analysis and an assessment of trends*. *Ornis Svecica* 20: 115-127.
- Kristiansen J. N., Walsh A. J., Fox A. D., Boyd H., Stroud D. A. 1999. *Variation in the belly barrings of the Greenland White-fronted Goose Anser albifrons flavirostris*. *Wildfowl* 50: 21-28.
- Madsen J., Cracknel G., Fox A. D. (eds.) 1999. *Goose Populations in Western Palearctic. A review of status and distribution*. Wetland International Publ. 48. Wetland International, Wageningen, The Netherlands. National Environmental Research Institute, Rønde, Denmark. 344 pp.
- Mitchell C., Colhoun K., Fox A. D., Griffin L., Hall C., Hearn R., Holt C., Walsh A. 2010. *Trends in goose numbers wintering in Britain & Ireland, 1995 to 2008*. *Ornis Svecica* 20: 128-143.
- Ławicki Ł., Wylegała P., Polakowski M., Wuczyński A., Smyk B. 2010. *New data of Bean Goose Anser fabalis and White-fronted Goose Anser albifrons migration and wintering in Poland*. *Goose Bulletin* 11: 10-14.
- Ławicki Ł., Wylegała P., Wuczyński A., Smyk B., Lenkiewicz W., Polakowski M., Kruszyk R., Rubacha S., Janiszewski T. 2012. *Rozmieszczenie, charakterystyka i status ochronny noclegowisk gęsi w Polsce*. *Ornis Pol.* 53: 23-38.
- Ovaa A., Groenendijk D., Berlijn M., CDNA. 2010. *Rare birds in the Netherlands in 2009*. *Dutch Birding* 32: 363-383.
- Polakowski M., Broniszewska M., Jankowiak Ł., Ławicki Ł., Siuchno M. 2011. *Liczebność i dynamika wiosennego przelotu gęsi w Kotlinie Biebrzańskiej*. *Ornis Pol.* 52: 159-180.
- Polakowski M. 2010. *Występowanie bernikli rdzawoszyjej Branta ruficollis na Nizinie Północnopodlaskiej*. *Dubelt* 1: 67-70.
- Polakowski M. 2008. *Wzrost liczebności gęsi krótkodziobych Anser brachyrhynchus na Nizinie Północnopodlaskiej w latach 2007-2008*. *Kulon* 13: 101-104.
- Rees E. 2006. *Bewick's swan*. T & AD Poyser. London.
- Stroud D. A., Fox A. D., Urquhart C., Francis I. S. (compilers). 2012. *International Single Species Action Plan for the conservation of the Greenland White-fronted Goose Anser albifrons flavirostris, 2010-2020*. AEW Technical Series No. XX. Bonn, Germany.
- Svensson L., Mullarney K., Zetterstrom D. 2012. *Przewodnik Collinsa. Ptaki. Najpełniejszy przewodnik do rozpoznawania ptaków Europy i obszaru śródziemnomorskiego*. MULTICO, Warszawa.
- Sybley D. 2010. *More on identification of Greenland White-fronts*. Sybley Guides. <http://www.sibleyguides.com/2008/11/more-on-identification-of-greenland-white-fronts/>
- Tomiałojć Ł., Stawarczyk T. 2003. *Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany*. PTPP „pro Natura”, Wrocław.

Wuczyński A., Smyk B., Kołodziejczyk P., Lenkiewicz W., Orłowski G., Pola A. 2012. *Long-term changes in numbers of geese stopping over and wintering in south-western Poland* Cent. Eur. J. Biol. 7, 3: 495-506.

Wylegała P. Krąkowski B. 2010. *Liczebność i rozmieszczenie gęsi w czasie migracji i zimowania w Wielkopolsce w latach 2000-2009*. Ornis Pol. 51: 107-116.

Adresy autorów:

Michał Polakowski, ul. Zachodnia 30A/8, 15-345 Białystok, e-mail: polnocne.podlasie@gmail.com

Wiesław Lenkiewicz, ul. Szpitalna 3/14, 53-511 Wrocław, e-mail: vlen@vp.pl

Fot. 1. „Gęś grenlandzka” *Anser albifrons flavirostris* (w centrum) wraz z gęsiami zbożowymi *Anser fabalis*. 25.02.2011, Osiek, Dolina Baryczy (fot. W. Lenkiewicz)

Photo 1. Greenland White- fronted Goose *Anser albifrons flavirostris* (in the centre) with Bean Geese *Anser fabalis*. 25.02.2011, Osiek in Barycz Valley (Photo W. Lenkiewicz)

Fot. 2. „Gęś grenlandzka” *Anser albifrons flavirostris* (na pierwszym planie poniżej) wraz z dwoma gęsiami białoczelnymi *Anser albifrons albifrons*. 26.03.2012, Zajki, Kotlina Biebrzańska (fot. M. Polakowski)

Photo 2. Greenland White- fronted Goose *Anser albifrons flavirostris* (first plan, below) with two White-fronted Geese *Anser albifrons albifrons*. 26.03.2012, Zajki in Biebrza Basin (Photo M. Polakowski)